

INNHOOLD

Forord	11
Kapittel 1 Midtøsten. Byene som prisme	13
<i>Nils A. Butenschøn og Rania Maktabi</i>	
Innledning	13
Midtøsten og delregionene	14
Midtøsten som ramme: fellestrekk og forskjeller	15
Byperspektivet	16
Byene og statssystemet i Midtøsten	19
Mot vår tid og kampen mot Vestens dominans	21
Fra arabisk nasjonalisme til islamisme	23
Den arabiske våren og aktuelle skillelinjer i arabisk politikk	24
Hva denne boka er – og ikke er	26
Kapittel 2 Jerusalem. Evig stad, evig strid?	29
<i>Nils A. Butenschøn</i>	
I korthet	29
Innledning	30
Et tidsbilde	32
Kampen om Jerusalem	35
Jerusalem som internasjonalt stridstema	36
Status quo under press	42
Kampen på bakkenivå. Er Jerusalem tapt for palestinerne?	44
Ut av det diplomatiske dødvannet?	46
Palestinske og israelske dilemma.	47

Kapittel 3 Aleppo. Handelsby i borgarkrigens malstraum	51
<i>Jonas Dræge</i>	
I korthet	51
Innleiing	51
Konkurransen mellom Aleppo og Damaskus	53
Pluralisme i Aleppo: ein styrke eller ei kjelde til konflikt?	57
Aleppos jødiske befolkning mellom 1000 og 1947	59
Spenning mellom sekteriske grupper i dagens Aleppo	61
Kapittel 4 Brennpunkt Kairo. Politikkenes død, fryktens makt	69
<i>Bjørn Olav Utvik</i>	
I korthet	69
Innledning	70
Den kaotiske byen	70
Kairo og den arabiske renessansen, Nahdaen	73
Arabisk kultursentrum	75
Nassers by: arabisk sosialisme og framtidstro	76
«Vi marsjerer inn i Tel Aviv»: sjokket i 1967	77
Mubaraks Kairo	78
Løft hodet, du er egypter!	80
Sisis Kairo: politikkenes død, fryktens makt	87
Kairo mellom globale og regionale stormakter	90
Kapittel 5 Bagdad. Historisk maktsentrum i aktuell frontlinje	93
<i>Truls H. Tønnessen</i>	
I korthet	93
Innledning. En by av kontraster	93
Bagdad som slagmark mellom sjia- og sunnimuslimar	95
Kampen om Bagdad: De ekskludertes revansj	99
Invasjonen av Bagdad i 2003 og et historisk maktskifte	101
Framveksten av Den islamske stat (IS)	103
Bagdad: Kalifatets hjemby	105
Veien vidare: Vil Irak bestå?	106

Kapittel 6 Mekka. Universets sentrum, lengslenes by	111
<i>Lena Larsen</i>	
I korthet	111
Innledning	112
Den hellige historien og innstiftelsen av hajj	113
Hajj – islams femte søyle	114
Hjertets tilbedelse	115
Ansvar for hajj – krav på og uttrykk for politisk legitimitet.	116
Hajj i kolonitiden	121
Britisk hajj-politikk i India	121
Spansk hajj-politikk	123
Reiseskildringer	125
Mekka og hajj i moderne tid	126
Avslutning	129
 Kapittel 7 Riyadh. Arkaisk familiesete med reformambisjoner	 131
<i>Ida Almestad og Laila Makboul</i>	
I korthet:	131
Innledning	132
Al Saud-dynastiet	132
Sosio-økonomiske reformer	135
Reforhandling av den sosiale pakten og demografiske endringer	136
Innskrenking av religionens rolle	139
Riyadh's utenrikspolitikk	143
Alliansen med USA	144
Frykten for Iran	146
Konklusjon	149
 Kapittel 8 Teheran. Revolusjon og reaksjon	 151
<i>Kjetil Selvik</i>	
I korthet	151
Innledning	151
Vestens rolle	154
Folkemakt	157
Islam	160
Mellom innen- og utenrikspolitikk	163

INNHOLD

Konflikten med Saudi-Arabia	166
Konklusjon	170
Kapittel 9 Doha. Lilleputt med globale ambisjoner.....	173
<i>Rania Maktabi</i>	
I korthet	173
Innledning.....	174
Branding Qatar: Merkevarebygging etter 1995	176
Finansmakt: Gass og Qatar Investment Authority (QIA).....	179
Mediemakt: Al Jazeera.....	182
Utenrikspolitikk: Dohas subtile makt	184
Krisen mellom Qatar og Saudi-Arabia i juni 2017	186
Demografi som akilleshæl.....	187
Qatars familiepolitikk: statsborgerskap på pidestall	188
Konklusjon	191
Kapittel 10 Sanaa. Dynastiernes kamparena i et splittet land.....	195
<i>Eirik Hovden</i>	
I korthet	195
Jemen: et lite overblikk	196
Hovedstaden Sanaa, et brennpunkt i Jemen	196
Tradisjonelle og nye bystrukturer	198
Utfordringer for innbyggerne.....	203
Nord og sør – to ulike veier	204
Stamme, religion og stat	206
Zaydisme og utviklingen av houthi-bevegelsen	210
Den arabiske våren, overgangsregjering og krig.....	211
Houthiene tar over Sanaa og tidligere Nord-Jemen. Krigen begynner.....	212
Kapittel 11 Istanbul. Historisk verdensby. Ny storhetstid?	217
<i>Lars Haugom</i>	
I korthet	217
Innledning.....	218
En av verdens storbyer.....	218
En verdensby i historien	219
Istanbul som hovedsete for verdslig og religiøs makt	220

I skyggen av Ankara	222
Mot en ny anerkjennelse	224
Urbanisering og identitet	226
Erdogans Istanbul	231
Istanbulns renessanse	234
Istanbul og Tyrkia.....	237
Kapittel 12 Erbil. Kurderne utfordrer regionens stater.....	241
<i>Morten Bøås</i>	
I korthet	241
Innledning.....	242
Erbil – kurdernes by?.....	246
Erbil og Irak	248
Erbil og veien frem mot KRG	249
KDP og PUK – Kurdistan, ja, men bare hvis vi bestemmer?.....	252
Erbil – den politiske økonomien etter Saddam Hussein	254
Erbil og Mosul.....	257
Noen avsluttende betraktninger: Erbil etter Mosul-offensiven i 2016	259
Kapittel 13 Tripoli. Hovudstad for landet som braut sammen.....	263
<i>Knut S. Vikør</i>	
I korthet	263
Innleiing.....	263
Tripolitania og Cyrenaica	264
Den tripolitanske republikken	266
Italiensk Tripoli.....	267
Det makteslause kongedømmet	268
Qadhafi-styret.....	270
Opprøret i 2011.....	274
Ein ny libyisk stat	278
Ny deling av Libya	281
Oppsummering: Tripoli i Libya	283

INNHOOLD

Kapittel 14 Tunis. Samfunnets endringskraft	287
<i>Ragnhild J. Zorgati</i>	
I korthet	287
Innledning	288
Avenue de France/Bourguiba: Fra protektorat til revolusjon	289
Fra Zaituna via al-Sadiqiyya til Manouba: Reformert i undervisningssektoren	290
Utdanning til folket etter uavhengighet i 1956	293
Kampen om Manouba	295
Club Tahar Haddad: statsfeminisme og kvinnekamp	296
Habib Bourguiba og statsfeminismen	299
Tunisias familierett fra 1956 : Le code du statut personnel (CPS)	300
Reaksjoner	301
Islamistenes kritikk av CPS	302
Ettertanke	305
Litteraturliste	307
Forfatterpresentasjoner	333

FORORD

Midtøsten gjennomgår idet denne boka skrives, de mest dramatiske utfordringene i regionens moderne politiske historie siden første verdenskrig. Første verdenskrig og det politiske oppgjøret som fulgte, er også utgangspunktet for mange av de konfliktene som i dag dominerer folks liv i regionen. De globale ringvirkningene er også dramatiske: millioner av flyktninger, terrorisme, innblanding av globale og regionale stormakter som kan utløse nye kriger. Vi kan snakke om en «Midtøstens hundreårskrig» – og lite tyder i dag på at en regional orden preget av fred og stabilitet er innen rekkevidde. Likevel går livet på forunderlig vis videre, særlig i byene, slik det har gjort i årtusener, i vekselvirkning mellom stoisk ro, opphetet kamp og optimisme til tross for hverdagens harde realiteter.

Denne boka gir dypdykk inn i noen av byene i land som står særlig sentralt i de aktuelle omveltningene. Mer presist har vi valgt hovedsteder og andre viktige byer som et prisme å se regionen og landenes utfordringer gjennom. Formidlingsgrepet er å gi noen lokale rammer for fortellingen om Midtøsten som utfyller det prismet som nyhetsmediene gir. Byene er strategiske punkter der politikk utformes, og maktkamper blir avgjort militært. Byene er også arnested for spenninger rundt sosial endring, som f.eks. utvikling av politiske ideologier, nye normer for samkvem mellom kjønn og møtesteder mellom innfødte, flyktninger og migranter i nye generasjoner. Byene i Midtøsten er ankerpunkter for religiøse, kulturelle og politiske identiteter som ofte overskygger statenes rolle. Slik blir byene «brennpunkter» i regionen, slik Midtøsten selv er et brennpunkt internasjonalt.

Hver av ekspertene som har bidratt til denne boka, har solide faglige forutsetninger for å formidle dette stoffet. De har lange opphold bak seg i og et engasjert forhold til den byen de skriver om. Slik håper vi å gi et levende bilde av en konfliktfylt, mangfoldig og uforutsigbar region. Boka er skrevet sommerhalvåret 2017, med deadline 1. oktober. Når den kommer i handelen, kan mye ha endret seg, men det historiske bakgrunnsstoffet og analysen av de mer aktuelle begivenhetene vil forhåpentlig ha gyldighet i lang tid framover.

Med denne utgivelsen ønsker vi å hedre professor Daniel Heradstveit, en pioner i studiet av politikk og konflikt i Midtøsten. Med base i Norsk Utenrikspolitisk Institutt

FORORD

har Heradstveit gjennom et langt forskerliv bidratt med omfattende og innovative studier av Midtøsten, Kaukasus og Sentral-Asia, inkludert boka *Brennpunkt Midt-Austen* i 1972.

Denne boka er et samarbeid mellom to redaktører som også har hatt gleden av et langt sokratisk læringsforhold i og utenfor Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Om transkriberingen

Det finnes ingen entydige regler for hvordan ord på de regionale språkene i Midtøsten skal transkriberes til norsk. Ikke minst er det store forskjeller mellom vitenskapelige (spesielt språkvitenskapelige) publikasjoner og publikasjoner beregnet for allmennmarkedet. Denne boka er for allmennmarkedet. Så langt det er naturlig, har vi fulgt den standarden som benyttes av tidsskriftet *Babylon*, nordisk tidsskrift for midtøstenstudier. Malen er tilgjengelig på tidsskriftets nettsider <https://www.journals.uio.no/index.php/babylon>. Som redaktører har vi likevel tatt hensyn til bidragsytere som har ønsket enkelte avvik fra denne standarden. Det gjelder spesielt skrivemåten av egennavn. Et eksempel er Libyas tidligere leder som i norsk presse oftest skrives «Gaddafi». Her, i kapittelet om Tripoli, skrives det «Qadhafi». Vi takker Jon Nordenson for kommentarer og råd når det gjelder transkribering.

Oslo, november 2017

Nils A. Butenschøn *Rania Maktabi*